

3. Marcel, Gabriel (2010), *Homo Viator: Introduction to the Metaphysics of Hope* [1 edition], *St. Augustines Press*, 312 p.
4. Ricker, Ariel (July 12, 2013), *Homo Viator & Formalized Social Rejections* DOI: 10.2139/ssrn.2292936
5. Bauman, Zygmunt (1997), *Modernity and Clarity In: Luthe H.O., Wiedenmann R.E. (eds) Ambivalenz*, VS Verlag für Sozialwissenschaften. DOI: 10.1007/978-3-322-91433-0_5
6. Toffler, Alvin & Toffler, Heidi (2000), *Global Gladiators Challenge the Power of Nations*, *New Perspectives Quarterly*. № 17. 26-27. DOI: 10.1111/0893-7850.00233
7. Herzogenraf, Bernd (2005), "Highway to Nowhere": Lynch and Lacan, Cinema and Cultural Pathology [translat]. In: *Russian Anthropological School. Proceedings*. Issue. 3, RGGU, Moscow Available at: <http://euristem.livejournal.com/41151.html>.
8. Deleuze, Gilles (2007). *Anti-Oedipus: Capitalism and schizophrenia* [translat], *U-Factoria*, Ekaterinburg, 672 p. (rus).
9. Epstein, Mikhail (2004), *The Gap Sign: On the Future of the Humanities*, *New literary review*, Moscow, 864 p. (rus).
10. Diamond, Larry (May 22, 2011). *A Fourth Wave or False Start? Democracy After the Arab Spring*. *Foreign Affairs*. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2011-05-22/fourth-wave-or-false-start>

© Більченко Євгенія

Надійшла до редакції 15.10.2017

УДК 327.5

ДЬЯКОВСЬКА ГАЛИНА,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук,

ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет"

НАРАТИВ ЯК СКЛАДОВА ДИСКУРСИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У статті на основі використання прийомів дискурс-аналізу досліджено зміст нарративу як складової частини дискурсивної реальності, що формує специфічні форми сприйняття соціального досвіду. Розкрито сутність нарративу як багатовимірного феномену з вироблення сенсу та здійснено опис зазначеного феномену як засобу конструювання ідентичності. Обґрунтовується наукова правомірність упровадження в сучасну методологію нових пізнавальних стратегій, які сприяють конструюванню нової соціальної реальності.

Ключові слова: наратив; дискурс; реальність; інтерпретація; сенс; соціальний досвід.

Постановка проблеми. "Наративний поворот" у соціально-філософському знанні в кінці ХХ століття характеризується тлумаченням нарративної природи різних форм знання. Феномен нарративу є однією з актуальних і дискусійних проблем у філософії. Наратив є складним феноменом реальності, що має актуальне сучасне звучання, постає як значущий фактор суспільного життя, що викликає неослабний науковий інтерес і виробляє сенси. У сучасному соціально-філософському дискурсі вони впливають практично на всі форми суспільної свідомості, де сама соціальна реальність відкриває можливості для з'ясування того, як останні виявляються в різноманітних сферах суспільного життя. Проголошення "нарративного повороту" означало неминучий поворот до структуралізму, який дав відповідь на питання, як конструюються тексти, якщо вони більше не пов'язані з реальністю шляхом прозорості мови. Союз "нарративного повороту" і структуралізму передбачав детермінованість свідомості мовними стереотипами часу. Кваліфіковані мови як частини реальності означали, що наукова мова більше не є дзерка-

лом природи, реальність не зводилася до твору або тексту, а швидше розумілася такою, що вбирає в себе й будує мову.

Теоретико-методологічна розробка зазначеного феномену здійснюється з урахуванням великого обсягу знань про різні види та характеристики нарративів. Дискурс виступає необхідною умовою, у якій останні формуються та виявляються. Дослідники-постмодерністи розглядають наратив як дискурсивну реальність, яка в ньому й розкривається. Саме реальність відкриває широкі можливості для аналізу, дає багатий матеріал для з'ясування того, як виявляється наратив, формуючи собою таку реальність у різних сферах суспільного життя. Для соціальної філософії нарація є практикою, досвід якої конституює не тільки соціальну дію, а й людину, яка цю дію вчиняє.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Як показує аналіз літератури, у ХХ столітті виникає велика кількість нарративних концепцій, де вагомим значення набувають структуралістські, постструктуралістські та постмодерністські концепції нарративу за автор-

ством Ж. Ліотара, Р. Барта, К. Леві-Стросса, Ю. Лотмана, Ф. Анкерсмита, Г. Уайта та інших. У роботах М. Фуко, П. Рікера, Ж. Лакана досліджено символічні складники формування особи та її функціонування в дискурсі. На думку М. Фуко, дискурс - це система висловлювань однієї формації: "Висловлювання - це подія, яка не повторюється; вона наділена ситуативною й часовою своєрідністю, якою не можна знехтувати. Проте ця своєрідність припускає певну кількість констант - граматичних, семантичних, логічних, за допомогою яких можна, нейтралізуючи момент висловлювання та координати, що його індивідуалізують, розпізнати загальну форму фрази, значення, судження [9, с. 162].

Герменевтичні та феноменологічні теорії представлені розробками П. Рікера, Ж. Пуле та інших.

Феномен нарративу представлений у роботах таких дослідників, як С. Зенкін, В. Сиров, І. Троцук, О. Трубіна, В. І. Тюпа та ін. І. Троцук відзначає, що в сучасній соціально-філософській літературі не існує однозначного трактування нарративу: одні автори вважають за краще широке визначення нарративу як метафори різноманітних форм життєпису, яка не припускає систематичних методів аналізу й детального запису; інші дають жорстке визначення нарративу як історії про специфічні події минулого.

Серед вітчизняних дослідників феномену нарративу відомі І. Богачевська, С. Гатальська, Л. Газнюк, Н. Ісаак, О. Мішалова.

Тим не менше, дослідження нарративу як дискурсивної реальності в сучасній соціально-філософській літературі представлено фрагментарно з неоднозначним його розумінням.

Мета статті полягає в теоретичному з'ясуванні питання щодо особливостей нарративу як дискурсивної реальності на основі історико-компаративістського підходу, а також визначення основних концепцій нарративу як форми соціально-філософського знання.

Виклад основного матеріалу. Реальність створює нарративні процедури. У такому контексті нарратив розглядається як основна форма дискурсивної реальності, обов'язково пов'язана із соціокультурними спільнотами, для яких вона є умовою самоідентифікації та самовизначення. Французький постмодерніст Жан-Франсуа Ліотар визначає нарацію одним із можливих типів дискурсу. Метанаративи позбавляються довіри й поступаються локальним розповідям. На думку дослідника, нарративи характеризують певний тип дискурсу в різні історичні періоди. Ж.-Ф. Ліотар виділяє, зокрема, "легітимуючі" макронаративи, мета яких - обґрунтувати панування існуючого політичного устрою, законів, моральних норм, властивого їм способу мислення та структури соціальних інститутів. Поряд із макронараціями існують також і "язичницькі" мікронаративи, які забезпечують цілісність буденного життя в його повсякденному досвіді на рівні окремих первинних колективів. У сучасній науці "нарративне знання, що виражене у формі різних повідомлень, ... не надає великого значення питанню своєї легітимації, підтверджує саме себе через передачу своєї прагматики, і тому не апелює до аргументації або наведення доказів, ... поєднує нерозуміння проблем наукового дискурсу з певною толерантністю до нього, розглядає його лише як різновид у родині нарративних культур" [5, с. 69-70].

Й. Брокмейер і Р. Харре визначили нарратив як підвид дискурсу, заперечуючи його як опис певної онтологічної реальності: "Хоча нарратив може окреслювати індивідуальні та ситуаційно-специфічні версії реальності,

він використовується в загальноприйнятих лінгвістичних формах, таких як жанри, структури сюжету, лінії оповіді, риторичні тропи. Таким чином історія, яку оповідають, розповідачі й слухачі, і ситуація, в якій її оповідають, виявляються пов'язаними з базовою культурно-історичною структурою. Іншими словами, наш локальний репертуар нарративних форм переплітається з більш широким культурним набором дискурсивних порядків, які визначають, хто, яку історію розповідає, де, коли й кому" [3, с. 31].

Вивчення мови є ключем до вивчення людини й світу. Таке положення як базова методологічна настанова суспільних дисциплін було назване лінгвістичним поворотом, згодом перетворившись на "дискурсивний". Варто зауважити, що становлення відповідної методології розпочинається з висновку Ф. де Соссюра: коли люди виробляють мовні акти, то в них існують різноманітні відчуття, сприйняття та індивідуальні образи. Від усього цього лінгвіст повинен відволіктися й зобов'язаний конструювати знакову систему, подібну до алгебраїчної. Абстрактна мережа відносин між знаками і дає структуру мови, яка потрібна. У свою чергу, К. Леві-Стросс уперше здійснив структурний аналіз нарративу.

Структуралісти ставлять під питання декартівського суб'єкта й критично ставляться до феномену суб'єкта. Підхопивши цю ідею, М. Фуко вважає, що реальність є такою, де панують безособові сили, тому на місце свідомого суб'єкта можна поставити безособові структури, дискурс у вигляді різноманіття мовних практик. Усе представлене й виражене в цьому понятті. Дискурсивна практика інтегрує в собі суб'єкта, досвід, соціальні та мовні практики за допомогою анонімних історичних правил. Теорія дискурсу була представлена як спроба інтеграції основних положень лінгвістики й герменевтики, а також феноменології з урахуванням основних моментів соціальної та політичної науки. Це означало, що події політичного й соціального планів змінюють наш словник, а лінгвістичні інновації полегшують просування нових політичних стратегій і принципів. "Теорії дискурсу аналізують мовні особливості носія з урахуванням його соціального стану. Так, соціолінгвістика аналізує відносини між соціоекономічним статусом того, хто оповідає, і його словниковим запасом" [12, с. 56]. Згодом дискурс розуміється ширше, переходячи на соціальні практики, які здійснюються й піддаються інтерпретації соціальними акторами. Соціальні групи продукують ідеологічно значущі дискурси з метою закріплення свого становища, тому дискурси трактуються і як ідеологічні конструкти. Сучасний дискурс дорівнюється до практики соціального конструювання, де визначається значення та смисл. Зазначена тенденція простежується в роботах Ж. Лакана, Ю. Крістєвої та інших, які доводять, що не існує сутності, що визначає всі відносини між видами нарративів. Тому й правда визначається не як властивість зовнішнього світу, а як властивість мови (Р. Рорті). Тому поняття правди виступає результатом дискурсивного конструювання різних нарративів. Ця ідея наявна й у твердженнях Л. Вітгенштайна, де первинною реальністю постає саме мова, а реальність конструюється за аналогією до мови.

П. Рікер пише: "Я говорю, що для мене світ - це купність референцій, що відкривається різноманітними видами дескриптивних або поетичних текстів, які я прочитав, зрозумів і полюбив. Розуміти ці тексти - означає інтерпретувати життєву ситуацію, усі значення якої з простої життєвої обставини складає світ" [6, с. 261].

Наративи за своєю природою мають дискурсивний

статус. Аналіз нарративу показує, що завдяки останньому люди здатні усвідомити, ким вони є, оскільки це міститься в нарративних описах самих себе. Він також є методом дискурсу, за його допомогою відбувається організація переживання соціального, біографічного часу, де одиничні події переходять в дещо ціле. "Ми стверджуємо, що, замість того, щоб бути онтологічною сутністю або способом репрезентації, нарратив діє як достатньо гнучка модель. Будь-яка модель є аналогією. Вона пов'язує невідоме з відомим, використовує (або інтерпретує) цілу низку явищ шляхом відсилання до правил (або схем, структур, сценаріїв і т. ін.), які, так чи інакше, включають у себе узагальнене знання" [3, с. 39-40]. Й. Брокмейер та Р. Харре зазначають, що "нарратив виступає не стільки описом певної онтологічно-артикулятивної реальності, скільки інструкцією для конституювання цієї реальності" [Там само, с. 37]. Це означає, що людина здатна творчо інтерпретувати соціальну дійсність, оскільки остання ніколи не є цілком закритою, вона вміщує в себе все нові й нові інтерпретації. П. Бергер і Т. Лукман підтверджують, що "соціальні структури самі є продуктами людської діяльності: суб'єктивні значення, що надаються індивідами своєму світу, піддаються інституціоналізації і тим самим перетворюються на об'єктивні соціальні структури, які, у свою чергу, стають джерелом системи значень. Аналіз тим самим перемикається на практиці соціальних агентів, протягом яких, зрештою, і створюються якісно нові соціальні структури" [1, с. 258].

У межах дискурсивної реальності феномен нарративу взаємодіє із суб'єктом, де останній не тільки конструює ідентичність власного життя, але й усю соціальну дійсність, тобто засобами нарації суб'єкт здатен перетворити одиничні події на єдине ціле, акцентувати на певних подіях і повністю виключити інші, здійснити обмін смислами й пояснити світ через свою дискурсивну природу.

Висновки

Таким чином, ґрунтовний аналіз нарративу як складової частини дискурсивної реальності показав, що зазначений феномен з усіма його особливостями трансформує й конституює реальність, уміщує в себе те, що було й тільки має відбутися. Варто додати, що соціальна реальність виступає результатом інтерпретації суб'єктів, яка відбувається в межах смислового горизон-

ту культури. Ця діяльність є символічною і складається з внутрішніх інтерпретацій самої дії. Тому доцільно визнати нарратив багатомірним феноменом, який виробляє сенси, способом переживання часу та інструментом конструювання ідентичності. Це форма знання, яке допомагає людині сприймати соціальну дійсність і саму себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. - М. : Медиум, 1995. - 336 с.
2. Берк П. Історія подій і відродження нарративу / П. Берк // Нові перспективи історіописання. - К. : Ніка-Центр, 2004. - С. 344-363.
3. Брокмейер И. Нарратив: проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы / И. Брокмейер, Р. Харре // Вопросы философии. - 2000. - № 3. - С. 29-42.
4. Данто А. Аналитическая философия истории / А. Данто ; [пер. с англ. А. Л. Никифорова, О. В. Гавришиной]. - М. : Идея-Пресс, 2002. - 290 с.
5. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар ; [пер. с фр. Н. А. Шматко]. - СПб. : Алетейя, 1998. - 278 с.
6. Рикёр П. Память, история, забвение / Поль Рикёр. - М. : Изд-во гуманитарной лит-ры, 2004. - 728 с.
7. Троцук И. Нарратив как междисциплинарный методологический конструкт в современных социальных науках / И. Троцук // Вестник РУДН. Серия "Социология". - 2004. - № 6-7. - С. 56-74.
8. Трубина Е. Г. Нарратология: основы, проблемы, перспективы / Е. Г. Трубина // Материалы к специальному курсу. - Екатеринбург, 2004. - 156 с.
9. Фуко М. Археология знания / Мишель Фуко ; [пер. з фр. В. Шовкун]. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. - 326 с.
10. Carr D. Narrative and the Real World: An Argument for Continuity / D. Carr // History and Theory. - 1986. - Vol. 25. - № 2. - P. 117-131. DOI: 10.2307/2505301.
11. Mink L. O. Narrative Form as a Cognitive Instrument / L. O. Mink // The Writing of History. Literary Form and historical Understanding / [ed. by R. H. Canary and H. Kozickij]. - Madison, 1978. - Pp. 129-149.
12. Torfing J. Discourse Theory: Archivments, Arguments, and Challengers / J. Torfing // Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance. - Palgrave Macmillan, 2005. - 349 p. DOI: 10.1057/9780230523364_1.

Дьяковская Галина,

кандидат философских наук,

доцент кафедры философии, социально-политических и правовых наук,

ГВУЗ "Донецкий государственный педагогический университет"

НАРРАТИВ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДИСКУРСИВНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

В статье на основе использования приемов дискурс-анализа исследовано содержание нарратива как составляющей дискурсивной реальности, которая формирует специфические формы восприятия социального опыта. Раскрыта сущность нарратива как многомерного феномена по выработке смысла, а также осуществлено описание указанного феномена как инструмента конструирования идентичности. Обосновывается научная правомерность внедрения в современную методологию новых познавательных стратегий, которые способствуют конструированию новой социальной реальности.

Ключевые слова: нарратив; дискурс; реальность; интерпретация; смысл; социальный опыт.

Dyakovska Halyna,

PhD in Philosophy, Associate Professor of philosophy, socio-political and law sciences department,
Donbas state pedagogical university

NARRATIVE AS A COMPONENT OF DISCURSIVE REALITY

The article is devoted to examination of narrative as a component of discursive reality, which forms specific forms of perception of social experience. The article is also based on the using the discourse analysis techniques, and the content of the narrative as a component of discursive reality is considered. The essence of the narrative as a multidimensional phenomenon which can develop the meaning is discovered. There is the description of this phenomenon as a tool for constructing the identity. The scientific legitimacy of introducing new cognitive strategies into the modern methodology that contribute to the construction of a new social reality is substantiated.

The author considers that narrative determines the process of social construction and semantic basis of being. Its reality opens the great possibilities for analysis, it gives the complex material for clarifying how narrative turns out, forming a discursive reality and presenting the spheres of social life. For social philosophy, the narration is a practice, where the experience constitutes not only social action, but also the person. According to research narrative is presented not only as a way of self-identification, but organizing form of individual experience.

It is proved that narrative as a main and fundamental component of discursive reality gives certain sense to the human actions and practices of identification.

Thus, the analysis of the narrative as an integral part of discursive reality has shown that this phenomenon with all its features transforms and constitutes reality. It should be added that social reality is the result of the interpretation of subjects, which takes place within the semantic horizon of culture.

Key words: narrative; discourse; reality; interpretation; sense; social experience.

REFERENCES

1. Berger, P. and Lukman, T. (1995), The social construction of reality [translat.], *Medium*, Moscow, 336 p. (rus).
2. Berk, P. (2004), History of events and revival of narrative [translat.], in: *Novi perspektyvy istoriopyssannia, Nika-Tsentr*, Kyiv, 344-363. (ukr).
3. Brokmeir, I. & Kharre, R. (2000), Narrative: problems and promises of an alternative paradigm, *Voprosy filosofii*, №3, 29-42 (rus).
4. Danto, A. (2002), Analytical philosophy of history [translat.], *Ideia-Press*, Moscow, 290 p. (rus).
5. Liotar, Zh.-F. (1998), The postmodern condition [translat.], *Aleteya*, St.Petesburg, 278 p. (rus).
6. Riker, Paul (2004), Memory, history, oblivion [translat.], *Izdatelstvo gumanitarnoi literatury*, Moscow, 728 p. (rus).
7. Trotsuk, I. (2004), Narrative as an interdisciplinary methodological construct in the modern social sciences, *Vestnik RUDN. Seriya «Sotsiologiya»* (Moscow), №6-7, 56-74. (rus).
8. Trubina, E.G. (2004), The Science of the Narrative: Foundations, Problems, Perspectives, in: *Materialy k spetsialnomu kursu*. Yekaterinburg, 156 p. (rus).
9. Fuko, M. (2003), Archeology of knowledge, *Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy»*, 326 p. (ukr).
10. Carr, D. (1986), Narrative and the Real World: An Argument for Continuity, *History and Theory*. Vol. 25. № 2. 117-131. DOI: 10.2307/2505301.
11. Mink, L.O. & Canary, R.H. [ed.] and Kozicki H. [ed.] (1978), Narrative Form as a Cognitive Instrument, *The Writing of History. Literary Form and historical Understanding*, Madison, 1978. 129-149 (eng).
12. Torfing, J. (2005), Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challengers, *Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance*. Palgrave Macmillan, p. 1-32. DOI: 10.1057/9780230523364_1

© Дьяковська Галина

Надійшла до редакції 26.09.2017